

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

матеріали
XXI Всеукраїнської наукової конференції
молодих учених та спеціалістів
присвяченої ювілейним датам від дня народження
видатних учених в галузі аграрних наук

РОТМІСТРОВ
Володимир Григорович
(1866–1941)

ФРАНКФУРТ
Соломон Львович
(1866–1954)

МАХОВ
Григорій Григорович
(1886–1952)

ДЖОВАНІ
Діонісій Олександрович
(1886–1971)

ТЕРНИЧЕНКО
Аристарх Григорович
(1886–1927)

ВИНОГРАДСЬКИЙ
Сергій Миколайович
(1856–1953)

м. Київ, 20-21 травня 2026 року

*Друкується згідно з рішеннями вченої ради
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 5 від 28 травня 2026 р.)*

I 90

Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали XXI Всеукр. наук. конф. молодих учених та спец., присвяч. ювіл. датам від дня народж. видатних учених в галузі аграрних наук, зокрема: Ротмістрова Володимира Григоровича (1866–1941); Франкфурта Соломона Львовича (1866–1954); Махова Григорія Григоровича (1886–1952); Джовані Діонісія Олександровича (1886–1971); Терниченка Аристарха Григоровича (1886–1927); Виноградського Сергія Миколайовича (1856–1953), Київ, 20–21 травня 2026р. / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки; редкол.: В. А. Вергунов (гол. ред.), С. В. Нижник (від. секр.) та ін. – Вінниця, ТВОРИ, 2026. – 208 с.

ISBN 978-617-8845-22-3

До збірника увійшли матеріали XXI Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні», присвяченої ювілейним датам від дня народження видатних учених в галузі аграрних наук, зокрема: Ротмістрова Володимира Григоровича (1866–1941); Франкфурта Соломона Львовича (1866–1954); Махова Григорія Григоровича (1886–1952); Джовані Діонісія Олександровича (1886–1971); Терниченка Аристарха Григоровича (1886–1927); Виноградського Сергія Миколайовича (1856–1953).

Книга розрахована на науковців, істориків природознавства, аспірантів, докторантів, викладачів, спеціалістів аграрної науки та всіх, хто цікавиться історією розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голова: **Вергунов В. А.**, д-р с.-г. наук, д-р іст. наук, професор, академік НААН;

Секретар: **Нижник С. В.**, канд. іст. наук, старший дослідник;

ЧЛЕНИ: **Аниськов І. О.**, канд. іст. наук, старший дослідник;

Аниськова Н. Г., д-р іст. наук, доцент;

Бей Р. В., д-р іст. наук, с.н.с, академік НААН;

Демуз І. О., д-р іст. наук, професор;

Каштанова Т. В., канд. іст. н., старший дослідник;

Корзун О. В., д-р іст. наук, доцент;

Кучер В. І., д-р іст. наук, професор;

Підгайна Т. М., канд. іст. наук; старший дослідник;

Соловей Г. М., канд. іст. наук; старший дослідник;

Татарчук Л. М., канд. іст. наук; старший дослідник;

Уткін О. І., д-р іст. наук, професор;

Щебетюк Н. Б., д-р іст. наук, с.н.с.;

Юрчак Е. В., канд. іст. наук.

*Друкується згідно з рішеннями вченої ради
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 5 від 28 травня 2026 р.)*

ISBN 978-617-8845-22-3

ЗМІСТ

ВІТАННЯ (І. Гриник)	3
Кириленко І. Г. УКРАЇНСЬКА АГРАРНА НАУКА – НАДІЙНИЙ ФУНДАМЕНТ НАШОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	
Вергунов В. А. МОЛОДЬ І НАУКА – МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ	8

СЕКЦІЯ 1. Історія аграрної науки, освіти і техніки

Анненкова Н. Г. ЗАБУТІ ІМЕНА УРЯКОЦУКРОВИРОБНИЦТВА: ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ КАШИН	11
Апостол Т. М. ВИДАТНІ ВЧЕНІ-ГРУНТОЗНАВЦІ У ЗАПОЧАТКУВАННІ ВІТЧИЗНЯНОГО ПРИРОДНО- СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО РАЙОНУВАННЯ (70-ті р. ХІХ ст. – початок ХХ ст.)	12
Бачкала О. В. ЖИТТЯ ТА НАУКОВА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА А. М. ЯНГОЛЯ: ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ МЕЛПОРАЦІЇ	15
Бойко О. В., Щербак О. В. СЛОВО ПРО ЙОСИПА ЗЕНООВИЧА СІРАЦЬКОГО – ВИЗНАНОГО АВТОРИТЕТУ У ВІДТВОРЕННІ ТВАРИН (1936–2015)	17
Волощук Г. Д., Кузьмінська Г. П., Томашевська А. М. СОЛОМОН ЛЬВОВИЧ ФРАНКУРТ – ЗАСНОВНИК ЦЕНТРАЛЬНОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ	19
Довгоруک Ю. О. УЧАСТЬ ДІОНІСІЯ ДЖОВАНІ В НАУКОВІЙ РОБОТІ ПО ДОСЛІДЖЕННЮ БОЛІТ І ПОКАЗОВИХ ПОПУЛЯРИЗАЦІЙНИХ ВИПРОБУВАННЯХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ НА ВОЛИНІ ТА ПОЛІССІ В 1912–1915 РОКАХ	21
Гасанова І. І. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАУКИ ПРО ЯКІСТЬ ЗЕРНА В УКРАЇНІ	23
Камінський І. Я. НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ В ГАЛИЧИНІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАЦЬ Ф. БУЯКА ТА КОНТЕКСТУ ЕПОХИ	25
Клименко М. Б. ЖУРНАЛ «ROLNIK» ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ АГРАРНОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	27
Костєв В. М. МЕТОДОЛОГІЧНА КОНСТРУКЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО ПРОСТОРУ	29
Круть М. В. НАУКОВІ НАДБАННЯ ТА ШКОЛА ПРОФЕСОРА В.П. СМІЛЯНЦЯ (до 90-річчя від дня народження)	30
Кузьменко Н.В., Самородов В.М. ПОЛТАВСЬКІ РОТМІСТРОВИ: НОВІ ТА МАЛОВІДОМІ ФАКТИ РОДИННОЇ БІОГРАФІЇ	34
Кунець В. В., Лактіонова Т. М., Парасочка І. Ф. МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ ЗУСТРІЧІ 1929 РОКУ З ПІДГОТОВКИ П МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ ГРУНТОЗНАВЦІВ (1930)	38

вихідної адаптивної групи комах, основою якої є ідентичність впливу на цей процес стійких форм картоплі й пестицидів як факторів спрямованого відбору. При цьому відмічено було, що стійкі форми картоплі змінюють структуру популяції колорадського жука, виступаючи вектором спрямованого відбору, елімінуючи найменш життєздатну її частину й залишаючи групу комах підвищеної адаптивності, здатну формувати агресивний біотип. До того ж механізми захисної системи стійких форм картоплі спричиняють зміни структури популяції колорадського жука, депресуючи наростання чисельності й життєздатності основної частини популяції.

Розроблено наукові основи для створення інтегральної методики оцінки сортів і видів картоплі. Відмічено було, що дикі види картоплі мають різні типи й механізми проявлення стійкості, аналіз яких став основою для розробки диференційованої шкали типів стійкості видів *Solanum*. Розроблено й запропоновано виробництву методику оцінки стійкості картоплі до колорадського жука, яка стала рекомендованою для підбору джерел стійкості та її контролю на етапах гібридизації в селекційному процесі створення стійких сортів. Все це знайшло своє відображення в підготовленій дисертації на тему «Вплив стійких генотипів картоплі на структуру популяції колорадського жука» (1995).

Як підсумок, треба відмітити, що наукові надбання доктора біологічних наук, професора Смілянця Володимира Петровича та його учнів є значним внеском у розвиток аграрної науки. Вони представляють цінність у напрямі розроблення та впровадження екологічно безпечного захисту сільськогосподарських рослин від шкідників, що вкрай важливо для вирішення продовольчих та соціальних проблем країни. Це актуально як для мирного, так і нинішнього воєнного часу.

ПОЛТАВСЬКІ РОТМІСТРОВИ: НОВІ ТА МАЛОВІДОМІ ФАКТИ РОДИННОЇ БІОГРАФІЇ

Кузьменко Н.В.¹, Самородов В.М.²

¹*Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського*

²*Полтавський державний аграрний університет*

Одним з аспектів краєзнавчих досліджень є вивчення родинних біографій краян для поглиблення загального образу регіону у той чи інший історичний період. На цей раз увагу авторів привернула родина Ротмістрових з Полтавщини, вихідцями з якої стали відомі вчені у галузі аграрних наук та організатори галузевої дослідної справи.

Перші відомості про Ротмістрових зустрічаються у родословних книгах дворянства, де, зокрема, згадуються Андрій та Григорій Івановичі, сини полковника Івана Ротмістрова. В Андрія Івановича вказаний син Микола, про якого нічого не відомо. Нас зацікавила родина Григорія Івановича, який мав

синів Григорія, Володимира, Миколу, Михайла і Василя. Старший син Григорій Григорович в своїй автобіографії пише, що народився у великій родині дрібного провінційного службовця з вельми обмеженими коштами[3, арк. 9], однак пізніше його племінник Юрій Миколайович у протоколі допиту зазначає, що дід мав близько 300 десятин землі, які після його смерті перейшли дітям [2, арк. 31]. У Державному архіві Полтавської області є картотека поліційного негласного нагляду (до 1917 р.), де зазначається, що у 1913 р. всі сини Григорія Івановича мали по 75 десятин землі. Тобто родина не бідувала, попри завіряння.

На сайті однієї з шкіл м. Лохвиці Полтавської області зазначається, що частину коштів на будівництво будинку Лохвицького реального училища, де нині розміщений навчальний заклад, виділив поміщик Ротмістров, який у своїй доповіді Лохвицькому земству 1906 року наголошував на необхідності створення в Лохвиці середнього навчального закладу для хлопчиків [8]. Можливо, мова йде саме про Григорія Івановича або одного з його синів.

Найбільше публікацій присвячено Григорію Григоровичу Ротмістрову (03.07.1864 – 03.05.1940) – ученому-статистику, громадсько-політичному діячеві. [1, с. 556]

Про Ротмістрова Володимира Григоровича (4.06.1866 – 24.10.1941), вченого-аграрія, професора (1920), академіка ВУАСГН, ВАСГНІЛ (1935), особливо важливих фактів не віднайшлося, окрім вже зазначеного дворянського стану і майнових можливостей [6]. На Полтавщину вчений приїздив декілька разів, зокрема у 1907 р. на Шишаччину – для першого в історії краю введення в культуру бавовнику, та 1916 р. в Лубни разом з П. І. Гавсевичем – для заснування при станції лікарських рослин складу лікарської сировини.

Однак автори отримали раніше невідомі дані з драматичної біографії третього з синів Григорія Івановича – Миколи Григоровича, насамперед, вдалося уточнити роки життя. Він народився у листопаді 1871 р. У карній справі його сина Юрія у липні 1957 р. про вченого говориться як про живого. Власне більшість інформації, що суттєво доповнила біографію вченого, була взята саме з протоколів допитів Юрія Миколайовича [2, арк.105].

Про Ротмістрова Юрія Миколайовича відомо, що він народився 2 травня 1906 р. у Лохвиці Полтавської губ., отримав середню освіту. З 1928 р. служив у лавах Робітничо-селянської червоної армії (РСЧА), військтехнік I рангу, завідувач гаражем, командир автороти 43 автобатальйону. Мешкав у Харкові по пров. Госпітальному, 6, кв. 25 разом з дружиною Оленою Федорівною Маркітант (1906-1945), яка працювала завідувачем господарства дитячих ясел № 25, і сином Романом 1932 р.н. У 1932-1937 рр. був кандидатом до лав ВКП(б), виключений за приховування дворянського походження. 1 серпня 1937 р. його заарештували за підозрою в участі в військово-троцькістській (згодом – військово-фашистській) змові у РСЧА. Засуджений Військовою Колегією Верховного Суду СРСР 8 грудня 1937 р. за ст. 54-1, 54-8, 54-11 КК УРСР до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок виконаний 9 грудня 1937 р. Реабілітований Військовою Колегією Верховного Суду СРСР 2 липня 1957 р. [2]

До 1917 р. родина його батьків мешкала в м. Острогжську Воронежської губ. у власній садибі. Микола Григорович був інспектором народних училищ, згодом – міським головою [2, арк.31]. Цікаво, що саме у цей час на Острогжщині поширився рух на українізацію з наміром приєднання її території до України [4, с. 11]. 25 листопада 1917 р. Острогжське земське зібрання визнало владу Української Центральної Ради і звернулося до неї з проханням у найкоротший термін провести приєднання. Через два дні це звернення було підтримане Селянський з'їздом Подоння. [4, с. 21]

Перед приходом більшовиків Ротмістрови вирішили втекти на Дон. По дорозі вмерла дружина Миколи Григоровича (ім'я невідоме), і родина залишилася на залізничній станції Коноково біля Армавіра для поховання небіжчиці. Після встановлення радянської влади Ротмістрови повернулися до Острогжська [2, арк. 32], де 1 вересня 1920 р. Миколу Григоровича було заарештовано, а 30 грудня того ж року засуджено на 5 років виправно-трудоих таборів [7]. Його синів Юрія і Михайла відправили до дитячого будинку. Згодом вони у документах зазначали, що виховувалися у сиротинці, щоб приховати своє походження [2, арк. 23].

Сам же Микола Григорович в анкетах вказував, що у 1916-1919 рр. працював викладачем Острогжської гімназії (м. Острогжськ Воронежської губ.); 1919-1920 рр. – агрономом Острогжського повітового земельного відділу; 1921-1922 рр. – агрономом Воронежського губернського земельного відділу [5, арк. 23в].

У деяких дослідження вказано, що у 1933 р. його було репресовано [1, с. 557], що не підтверджується відомостями з Галузевого архіву СБУ. Зате у Полтавському державному аграрному університеті зберігалася його особова справа (зараз передана до наукового архіву Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського) з листком обліку кадрів Полтавського сільськогосподарського інституту, заповненим Миколою Григоровичем власноручно 02 вересня 1934 р. З документу дізнаємося, що у 1931-1934 рр. він працював на посаді вченого спеціаліста сектору кормодобування Південного науково-дослідного інституту великої рогатої худоби (м. Харків) [5, арк. 23в].

Далі знову повертаємося до справи Юрія, де зазначено, що у 1937 р. Микола Григорович працював агрономом на станції Жеребково Тираспольського р-ну АМССР (зараз с. Жеребкове Ананьїнської міської територіальної громади Подільського р-ну Одеської обл.), де згодом завідував її дослідною сільськогосподарською дільницею [2, арк. 32]. У липні 1957 р. Микола Григорович – пенсіонер, що з 1953 р. мешкав за адресою Харків, проспект Правди, 7, кв. 8, куди переїхав з Мереф'янського р-ну Харківської обл. [2, арк.105] Тому вірогідно, що у 1940-1950 рр. він працював там у одній з дослідницьких установ.

Штрихом до його характеристики є той факт, що працюючи завідувачем Лохвицького дослідного поля у 1904-1908 рр., він отримав дозвіл Полтавського губернатора на видання у Лохвиці газети «Слово и земля» російською та

українською мовами. Повідомлення про це було опубліковано в розділі «Хроніка» газеті «Хуторянин» № 51 за 1905 р.

Молодший син Миколи Григоровича – Ротмістров Михайло Миколайович (17.09.1907, Лохвиця – 10.10.1989, Київ), теж став відомим вченим-мікробіологом, доктором біологічних наук (1951), професором (1952), заслуженим діячем науки УРСР (1978), лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (2000, посмертно).

У доповнення його загальновідомої біографії зазначимо, що у 1928 р. він закінчив Полтавський агрокооперативний технікум і був залишений для роботи в кабінеті фізіології рослин, де працював до 1934 р. Йому на заміну наказом ректора Полтавського зоотехнічного інституту від 28 вересня 1934 р. на посаду доцента кафедри ботаніки і лектора з курсу «Фізіологія рослин» зараховано Ротмістрова Миколу Григоровича.

У 1937 р. вчений мешкав у Харкові, працював викладачем Військово-господарчої академії [2, арк. 7зв.]. Після Другої світової війни очолював лабораторію Науково-дослідного інституту харчової промисловості, мешкав за адресою м. Харків, проспект Правди, 7 кв. 8. У 1954 р. він вибув до м. Києва [2, арк. 105]. Нагадаємо, що саме у цей час з Мерефи до Харкова на цю адресу переселяється Микола Григорович, що свідчить, що син не тільки спілкувався з батьком, але й підтримував його.

На 1957 р. Михайло Миколайович мешкав за адресою м. Київ, вул. Хрещатик, 23, кв. 35 [2, арк. 105]. Був одружений на Павловії Вірі Сергіївні (1908 – 1994).

У дослідженнях є згадка про пасинка Миколи Григоровича [6, с. 13], але автори не зустрічали жодних відомостей про нього навіть серед особистісної інформації у карній справі Юрія Миколайовича.

Про Ротмістрова Михайла Григоровича, на жаль, нічого не відомо, окрім того, що він народився між 1871 і 1880 рр., та на 1913 р. теж мав 75 десятин землі [3]. В інтернеті є згадка про циркового артиста Ротмістрова Сергія Михайловича (1910-1980), але не відслідковуються його родинні зв'язки.

Ротмістров Василь Григорович (1880 – 19?) – уродженець м. Пирятина, дворянин, працював у правничих установах (зокрема молодшим кандидатом на судову посаду в Лубенському окружному суді). Був товаришем міністра за часів Української Держави гетьмана Павла Скоропадського [2, арк. 31].

Таким чином, бачимо, що більшість згаданих у цій розвідці Ротмістрових були професіоналами високого гатунку та яскравими особистостями, що зробили вагомий внесок у розвиток науки і культури. Ось чому їх звершення слід більш цілеспрямовано та детально досліджувати.

Джерела та література

1. Вергунов. В.А. Ротмістров Володимир Григорович. Ротмістров Григорій Григорович. Ротмістров Микола Григорович.//Енциклопедія історії України: Додатковий том. Кн. 2./Ред. група: Г.В. Боряк, В.Ю. Васильєв, Д.Я. Вортман, К.Ю. Галушко та ін. С 555-557.

2. Галузевий архів Управління Служби безпеки України в Полтавській області. Справа 10680. 119 арк.
3. Державний архів Полтавської області. Ф. 8831, оп. 13, спр. 1-5, 29 арк.
4. Животко А. Острогжчина. Осередок Подоня. Прага: Видавництво «Колос», 1942. 35 с.
5. Особова справа Ротмістрова Миколи Григоровича. //Науковий архів Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського. 9 арк.
6. Цандур В.Г., Хомут І.С. Академік Ротмістров Володимир Григорович (1866-1941): історико-наукове дослідження життєдіяльності: монографія. Одеса: Видавець М.П. Черкасов, 2011. 309 с.
7. <https://lists.memo.ru/index17.htm>
8. <http://www.lokhvytsia-gymnasium1.pl.sch.in.ua>

МІЖНАРОДНІ НАУКОВІ ЗУСТРІЧІ 1929 РОКУ З ПІДГОТОВКИ ІІ МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ ҐРУНТОЗНАВЦІВ (1930)

Кунець В. В., Лактіонова Т. М., Парасочка І. Ф.

*ІНЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського»
(м. Харків)*

З метою підготовки до ІІ Міжнародного Конгресу ґрунтознавців Урядовою Комісією з нагляду за організацією Конгресу у 1929 р. було затверджено склад делегацій для участі у зарубіжних міжнародних зустрічах, запланованих Міжнародним товариством ґрунтознавців (МТІ/ISSS). До них увійшли А. А. Ярилов, В. В. Гемерлінг, Д. Г. Віленський, О. Н. Соколовський, С. П. Кравков, С. І. Костичев, Н. М. Тулайков, Л. П. Прасолов [1].

Розширене засідання пленуму Президії МТІ/ISSS відбулося у Будапешті (1–6 липня 1929) із загальною кількістю 25 представників з багатьох європейських країн і США. Загалом на пленумі вирішували суто організаційні питання стосовно ІІ Конгресу. Дискусії точилися в основному навколо «дати початку роботи Конгресу, його тривалості, порядку й розподілу роботи, виставки, екскурсії й видання та умов в'їзду в СРСР і перебування в ньому членів Конгресу» [2, с. 96].

Члени Президії Оргкомітету А. А. Ярилов, В. В. Гемерлінг і Д. Г. Віленський представили проєкт десяти Міжнародних комісій, розроблений Бюро уповноважених ґрунтознавців (БУГ) за основними розділами ґрунтознавства.

Зі статті А. А. Ярилова відомо, що виникла деяка змагальна дискусія стосовно місця проведення наступного, ІІІ Конгресу: А. V. Sigmond, від імені Угорського уряду, запропонував Будапешт; J. G. Liptan повідомив, що професор John Russell має намір обговорити можливість зібрання в Англії; проф. Fr. Weiss вважав «бажаним і можливим» проведення в Данії. А пізніше у Стокгольмі на конференції ІІІ Комісії МТІ/ISSS було повідомлено про можливість проведення